

ଗାନ୍ଧିଜୀ ମହାପାତ୍ର ନୀଳମଣି ସାହୁ ଏକ ବିଶେଷ ଅଧ୍ୟୟନ

ସ୍ମୃତିରେଖା ମିଶ୍ର

ସଂକ୍ଷିପ୍ତସାର:

ସ୍ୱାଧୀନତା ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଗନ୍ଧି ସାହିତ୍ୟରେ ଅନେକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆସିଛି । ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ସମୟର ଫକୀରମୋହନୀୟ ଗନ୍ଧିଶୈଳୀକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ଏହି ସମୟରେ ନୂତନ ଭାବେ ଦୀର୍ଘଗନ୍ଧ, ମିନିଗନ୍ଧ, ଅଣୁଗନ୍ଧ, ପ୍ରତୀକଧର୍ମୀ ଗନ୍ଧ, ଆଭାସଧର୍ମୀ ଗନ୍ଧ ଆଦି ବହୁ ସଂଖ୍ୟାରେ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି । ଗନ୍ଧର ଭାଷା ହୋଇଛି ଇଙ୍ଗିତଧର୍ମୀ ଓ ସାଙ୍କେତିକ । ଗନ୍ଧରେ ପ୍ରାୟୋଗିକତା ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ଲୁସବ୍ୟାକ୍ ଶୈଳୀ, ମନ ବିଶ୍ଳେଷଣ, ଚମତ୍କାରିତା ଇତ୍ୟାଦିକୁ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯାଇଛି । ସାମ୍ପ୍ରତିକ ସହରୀ ସଭ୍ୟତାର ଅଣନିଶ୍ୱାସ ଦୌଡ଼ ଭିତରେ ଗ୍ରାମୀଣ ଜୀବନର ସ୍ୱାଦକୁ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେବା ପରିପ୍ରେକ୍ଷାରେ ଜଗତୀକରଣ (Globalisation) ର ପ୍ରଭାବ ମଧ୍ୟ ଗନ୍ଧ ଜଗତରେ ପ୍ରବେଶ କରିଛି । ଏହି ସମୟର ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମହାପାତ୍ର ନୀଳମଣି ସାହୁ ହେଉଛନ୍ତି ଅନ୍ୟତମ । ଶିକ୍ଷା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଘୋର ଅଧୋଗତି, ଗାନ୍ଧୀବାଦ ଚେତନାକୁ କୁଠାରଘାତ, ସତ୍ୟ ଓ ସାଧୁତାର ଅବକ୍ଷୟ, ଜାତୀୟ ଯୌନଚେତନା ଦ୍ୱାରା କବଳିତ ପଥଭ୍ରଷ୍ଟ ମନୁଷ୍ୟର ଛବି ଇତ୍ୟାଦି ଅନେକ ପ୍ରାୟୋଗିକ ଚିତ୍ର ମହାପାତ୍ର ନୀଳମଣି ସାହୁଙ୍କ ଗନ୍ଧରେ ହୋଇଛି ପ୍ରତିଫଳିତ ।

ପ୍ରମୁଖ ଶବ୍ଦାବଳୀ:

ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକ ସଦ୍ଭାବ, ଜଗତୀକରଣ, କୁ-ସଂସ୍କାର, ବୌଦ୍ଧିକତା, ବ୍ୟଙ୍ଗ ବିଦ୍ରୁପ, ଲଘୁହାସ୍ୟ, ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ, କାରୁଣ୍ୟବୋଧ, ଦୁର୍ନୀତି, ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଇତ୍ୟାଦି ।

ବିଷୟବସ୍ତୁ :

ବ୍ୟକ୍ତି ଜୀବନରେ ଖଣ୍ଡିତ ଅନୁଭୂତିର ସାର୍ଥକ ଶିକ୍ଷରୂପ ହେଉଛି କ୍ଷୁଦ୍ରଗନ୍ଧ । ଏଥିରେ କଥା ଭାଗ ଓ କାହାଣୀର ପ୍ରାର୍ଥକ୍ୟ ଥାଏ । କମ୍ ସଂଖ୍ୟକ ଚରିତ୍ର ଭିତରେ ଜୀବନରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଦିଗ ବା ଜୀବନର ଭଗ୍ନାଂଶ ଲେଖକ ଉପସ୍ଥାପନ କରିଥାନ୍ତି । ଆଧୁନିକ ଯୁଗରେ ଓଡ଼ିଆ କ୍ଷୁଦ୍ର ଗନ୍ଧର ଜନ୍ମ କିନ୍ତୁ ଏହାର ଲୋକପ୍ରିୟତା ସର୍ବାଧିକ । ବିନ୍ଦୁ ଭିତରେ ସିନ୍ଦୁ ଦର୍ଶନ କ୍ଷୁଦ୍ରଗନ୍ଧର ମୁଖ୍ୟ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ । ଫକୀର ମୋହନଙ୍କ ଠାରୁ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବହୁ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଓଡ଼ିଆ କ୍ଷୁଦ୍ରଗନ୍ଧ ସମୃଦ୍ଧ । ପ୍ରାକ ସ୍ୱାଧୀନତା କାଳରେ ସାମାଜିକ ଜୀବନର କୁସଂସ୍କାର, ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସ, ଭଣ୍ଡସନ୍ଧ୍ୟାସାମାନଙ୍କର

ଶଠତା ଆଦି ଚେତନା ପ୍ରକାଶିତ ।

ଶତାଧିକ ପ୍ରକାଶ ଓ ତରୁଣ ଲେଖନୀରେ ଏକାକର ଗନ୍ଧକଳା ହୋଇଛି ବିଭବବନ୍ତ । ଦୀର୍ଘ ଗନ୍ଧ ସହିତ ମିନି ଗନ୍ଧ,

ଯୋଗାଯୋଗ :

ଡକ୍ଟର ସ୍ମୃତିରେଖା ମିଶ୍ର, ସହକାରୀ ଅଧ୍ୟାପିକା,
ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗ, ଭଦ୍ରକ ସ୍ୱୟଂଶାସିତ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ, ଭଦ୍ରକ
Email : smrutimishra2058@gmail.com
ORCID ID : <https://orcid.org/0009-0001-0155-8300>

This is an open access journal, and articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Non Commercial Share Alike 4.0 License, which allows others to remix, tweak, and build upon the work non commercially, as long as appropriate credit is given and the new creations are licensed under the identical terms.

For reprints contact: pracheepatika@rediffmail.com

ପ୍ରାପ୍ତି	ସମୀକ୍ଷିତ	ଗୃହୀତ	ପ୍ରକାଶିତ
୧୭.୦୩.୨୦୨୬	୧୦.୦୪.୨୦୨୬	୨୨.୦୪.୨୦୨୬	୦୧.୦୬.୨୦୨୬

ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧକୁ କିପରି ଉଦ୍ଧୃତ କରିବେ : ମିଶ୍ର, ସ୍ମୃତିରେଖା; ୨୦୨୬ । ଗାନ୍ଧିଜୀ ମହାପାତ୍ର ନୀଳମଣି ସାହୁ ଏକ ବିଶେଷ ଅଧ୍ୟୟନ । ବାସ୍ତବତାର ପରିପ୍ରକାଶ ପ୍ରାଚୀ । ଭାଗ : ୧୨, ସଂଖ୍ୟା : ଗ; ପୃଷ୍ଠା : ୨୫-୩୨ ।

ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧକୁ ଅନୁଲାଇନରେ ପଢ଼ିବାପାଇଁ ପ୍ରବେଶ କରନ୍ତୁ

Quick Response Code:

Available online at :

<https://pracheenews.com/>

DOI :

Article No - BPP00425

ଆଭାସ ଧର୍ମ ଗନ୍ଧ ଆଦି ଏକାକରେ ବହୁ ସଂଖ୍ୟାରେ ରଚିତ ହୋଇଛି । କ୍ଷୁଦ୍ର ଗନ୍ଧରେ ଭାଷା ହୋଇଛି ଅଧିକତର ଇଙ୍ଗିତଧର୍ମୀ ଓ ସାଙ୍କେତିକ । ନାଟକାୟତା, ପ୍ଲାସବ୍ୟାକ ଶୈଳୀ, ମନ ବିଶ୍ଳେଷଣ ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରୟୋଗ ଦ୍ଵାରା ସ୍ଵାଧୀନତା ପରବର୍ତ୍ତୀ ଗନ୍ଧ ଅଧିକ ଆବେଦନ କ୍ଷମା ହୋଇଛି । ପୁଣି ପଶୁପକ୍ଷୀ କୀଟ ପତଙ୍ଗ ଆଦି ଉଭୟ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ଜୀବନଚିତ୍ର ମାଧ୍ୟମରେ ମଣିଷକୁ ଆତ୍ମସଚେତନ କରିବା ପାଇଁ ଗାନ୍ଧିକମାନେ ଉଦ୍ୟମ କରିଛନ୍ତି । ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକ ସଦଭାବ ପ୍ରତିଷ୍ଠା, ଧର୍ମାୟ କନ୍ଦଳ, ଜାତିଗତ ବିଭେଦ ଠାରୁ ଦୂରରେ ରହି ମାନବିକତାର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପାଇଁ ଗାନ୍ଧିକମାନେ ପ୍ରୟାସ କରିଛନ୍ତି । ଗନ୍ଧରେ ପଲ୍ଲୀସଂସ୍କୃତି, ଗ୍ରାମୀଣ ଜୀବନର ସ୍ଵାଦ ଓ ଭାତୃତ୍ଵବୋଧକୁ ଗାନ୍ଧିକ ମାନେ ଝୁରି ହୋଇଛନ୍ତି । ସହରୀ ସଭ୍ୟତାର ଅଣନିଶ୍ଚିନ୍ତା ଦୌତରେ ଜୀବନର ସ୍ଵାଦବିପନ୍ନ ହୋଇଥିବାର ଛବି ଅନେକ ଓଡ଼ିଆ ଗନ୍ଧରେ ଦେଖାଦେଇଛି । ଏହି ସମୟରେ ଜଗତୀକରଣର ପ୍ରଭାବ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ଗନ୍ଧ ଜଗତକୁ ଅନୁପ୍ରବେଶ କରିଛି ।

ବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କର ପ୍ରଚାର ଧର୍ମୀ ପ୍ରଚାର ସାଧାରଣ ଜୀବନକୁ ମଧ୍ୟ କିପରି ଆକ୍ରାନ୍ତ କରିଛି ତାହା ଗନ୍ଧଗୁଡ଼ିକରେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇଛି । ଶିକ୍ଷା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅଧୋଗତି, ଗାନ୍ଧୀବାଦ ଚେତନାର ଅବକ୍ଷୟ, ସତ୍ୟ ଓ ସାଧୁତାର ବିଲୟ, ଯୌନଚେତନା କବଳିତ ମଣିଷର ପଥଭ୍ରଷ୍ଟ ଛବି, ଦାମ୍ପତ୍ୟ ଜୀବନରେ ସନ୍ଦେହ ଓ ଅବିଶ୍ଵାସ, ବଂଶଗତ ବ୍ୟବଧାନ, ପ୍ରଣୟ ଜୀବନରେ ପ୍ରଚାରଣା ଓ ଛଳନା, ଦେଶ ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ଶତ୍ରୁତା ଓ ଅସହିଷ୍ଣୁତା, ଗ୍ରାମ ଜୀବନରେ କୁଜିନେତାମାନଙ୍କର ପ୍ରଭାବ ପରି ବ୍ୟାପକ ବିଷୟ ସ୍ଵାଧୀନତା ପର ଓଡ଼ିଆ ଗନ୍ଧ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଛି । ପ୍ରବୀଣ ଲେଖକ ମାନେ ଏହି ସମୟରେ ତାଙ୍କର ଗନ୍ଧ କଳାକୁ ଅଧିକ ମାର୍ଜିତ କରୁଥିବା ବେଳେ ନବତରୁଣ ଗୋଷ୍ଠୀ ପ୍ରଚୁର ସମ୍ଭାବନା ଓ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତିର ଆଶ୍ଵାସନା ଦେଇଛନ୍ତି ।

ସ୍ଵାଧୀନତା ପରବର୍ତ୍ତୀ ଓଡ଼ିଆ ଗନ୍ଧ ସାହିତ୍ୟରେ ଯେଉଁ କେତେଜଣ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ସାଧକଙ୍କର ଯୋଗଦାନ ଥିଲା ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଖିଳମୋହନ ପଟ୍ଟନାୟକ ଥିଲେ ଅନ୍ୟତମ । ତାଙ୍କର ଗନ୍ଧ ବିଶ୍ଵ ଭୂଗୋଳକୁ ପ୍ରତିଫଳନ କରେ । ଭାରତୀୟତାର ସ୍ଵାଦଗନ୍ଧ, ଉତ୍କଳୀୟ ଜନଜୀବନରେ ଚିତ୍ର ତାଙ୍କ ଗନ୍ଧରେ ପାଠକ ଅନୁଭବ

କରେ । ବ୍ୟଞ୍ଜନାତ୍ମକ ଭାବେ ଭାବ ଉପସ୍ଥାପନାରେ ଗାନ୍ଧିକଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଚମତ୍କାରିତା ପ୍ରକାଶିତ । ସରଳତା ସରସତା ଭିତରେ ଗାନ୍ଧିକଙ୍କ ଗନ୍ଧରେ ଶୈଳୀ, ଚେତନାସ୍ଵର, ଆର୍ତ୍ତିଷ୍ଟିକ ଭାବ ଇତ୍ୟାଦି ସମ୍ପର୍କରେ ପାଠକ ତାଙ୍କର ଗନ୍ଧରେ ଅବଗାହନ କରିବା ପରେ ଅନୁଭବ କରେ । ସାହିତ୍ୟର ପାରାବାରରେ ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଠକ ଜୀବନର ମହାନୁଭାବକୁ ବାସ୍ତବତାର ତୂଳୀରେ ଗନ୍ଧର କାନଭାସରେ ରୂପ ଦେଇପାରିବ ନାହିଁ, ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମହାପାତ୍ର ନୀଳମଣି ସାହୁଙ୍କର ଗନ୍ଧ ସମ୍ପର୍କରେ ଧାରଣା ଆଣିବା କଷ୍ଟକର ମନେହୁଏ ।

ସୁସ୍ଥଚେତନା, ଆଦର୍ଶ ଜୀବନର ମହତ୍ତ୍ଵ ଯେତେ ଅଧିକ ସତ୍ୟପ୍ରତି ଆନ୍ତରିକତା ଭାବ ତାର ସେତିକି ନିଷ୍ଠା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥାଏ । ନିଷ୍ଠା ଅତଳ ଗହ୍ଵରର ରହସ୍ୟ ଉନ୍ମୋଚନ କରେ । ଜୀବନରେ ସ୍ଵାର୍ଥପରତା, କଳଙ୍କ, ମିଥ୍ୟା ଆଦିକୁ ବିଭିନ୍ନ ଚରିତ୍ର ମାଧ୍ୟମରେ ସେ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ମହାପାତ୍ର ନୀଳମଣି ସାହୁ ତାଙ୍କ ଗନ୍ଧକୁ ମାନବିକ ଜୀବନର ପରୀକ୍ଷାଗାର ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଗନ୍ଧର ଭାଷା ସରଳ ଅଥଚ ଗତିଶୀଳ, ତାହା ଯେପରି ମଣିଷର ଅନ୍ତର୍ମନ କଥା କୁହେ ।

“ମହାପାତ୍ର ନୀଳମଣି ସାହୁଙ୍କ ଗନ୍ଧ ମାନସ”

ପ୍ରାକ ସ୍ଵାଧୀନତା କାଳରେ ସାମାଜିକ ଜୀବନରେ କୁସଂସ୍କାର, ଅନ୍ଧବିଶ୍ଵାସ, ଭଣ୍ଡ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ମାନଙ୍କର ଶଠତା ଜାତୀୟ ଚେତନା ତଥା ସାମନ୍ତବାଦୀ ଚେତନା ଓଡ଼ିଆ ଗନ୍ଧ ସାହିତ୍ୟରେ ବିଶେଷ ଭାବରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ମାତ୍ର ସ୍ଵାଧୀନତା ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଓଡ଼ିଆ ଗନ୍ଧର ଭାବ ଦିଗବଳୟ ହେଇଛି ସୁଦୂର ପ୍ରସାରୀ । ସ୍ଵାଧୀନତା ମୋହଭଙ୍ଗ ସାଙ୍ଗକୁ କଲୁକ୍ଷିତ ରାଜନୀତିର ଛବି, ଜନଜୀବନର ହତାଶା, ବ୍ୟକ୍ତି ଜୀବନର ପାପାଚାର, ଅନ୍ୟାୟ ଦୁର୍ନୀତି, ମୂଲ୍ୟବୋଧର ଅବକ୍ଷୟ ସାଧାରଣ ନାଗରିକର ଦୟନୀୟତା, ବନ୍ୟା, ଭୋଟ, ମରୁଡ଼ିର ଆତଙ୍କ, ନକୂଳବାଦ, ମାଓବାଦ ପ୍ରଭୃତିର ବ୍ୟାପକ ଚିତ୍ର ଏ ସମୟର ଗନ୍ଧରେ ପାଠକ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିଥାଏ ।

ଶତାଧିକ ପ୍ରବୀଣ ଓ ତରୁଣଙ୍କ ଲେଖନୀରେ ଏ କାଳରେ ଗନ୍ଧ କଳା ହୋଇଛି ବିଭବବନ୍ତ । ଦୀର୍ଘ ଗନ୍ଧ ସାଙ୍ଗକୁ ମିନି ଗନ୍ଧ,

ଅଶ୍ରୁଗନ୍ଧ, ପ୍ରତୀକ ଧର୍ମୀ ଗନ୍ଧ, ଆଭାସ ଧର୍ମୀ ଗନ୍ଧ ଆଦି ଏକାକରେ ବହୁ ସଂଖ୍ୟରେ ରଚିତ ହୋଇଛି । କ୍ଷୁଦ୍ରଗନ୍ଧର ଭାଷା ହୋଇଛି ଅଧିକତର ବ୍ୟଞ୍ଜନାଧର୍ମୀ ଓ ସାଙ୍କେତିକ । ନାଟକୀୟତା, ଫୁଲସବ୍ୟାକ ଶୈଳୀ, ମନ ବିଶ୍ଳେଷଣ ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରୟୋଗ ଦ୍ଵାରା ସ୍ଵାଧୀନତା ପରବର୍ତ୍ତୀ ଗନ୍ଧ ଅଧିକ ଆବେଦନ କ୍ଷମ ହୋଇଛି । ପୁଣି ପଶୁପକ୍ଷୀ, କୀଟପତଙ୍ଗ ଆଦି ଇତର ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ଜୀବନ ଚିତ୍ର ମାଧ୍ୟମରେ ମଣିଷକୁ ଆତ୍ମସଚେତନ କରିବା ପାଇଁ ଉଦ୍ୟମ କରିଛନ୍ତି । ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକ ସଦଭାବ ପ୍ରତିଷ୍ଠା, ଧର୍ମୀୟ କନ୍ଦଳ, ଜାତିଗତ ବିଭେଦ ଠାରୁ ଦୂରେଇ ରହି ମାନବିକତାର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପାଇଁ ଗାନ୍ଧିଜୀମାନେ ପ୍ରୟାସ କରିଛନ୍ତି । ଗନ୍ଧରେ ପଲ୍ଲୀ ସଂସ୍କୃତି, ଗ୍ରାମୀଣ ଜୀବନର ସ୍ଵାଦ ଓ ଭାତୁଡ଼ବୋଧକୁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ମାନେ ଖୋଜିଛନ୍ତି । ସହରୀ ସଭ୍ୟତାର ଅଣନିଶ୍ଵାସୀ ଦୌଡ଼ରେ ବିପଥଗାମୀ ମନୁଷ୍ୟକୁ ତାର ଜୀବନରେ ଘଟିଥିବା ଏବଂ ଘଟିବାକୁ ଯାଉଥିବା ବିଭିନ୍ନ ସମସ୍ୟା ସମ୍ପର୍କରେ ଅବଗତ କରାଇବାରେ ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି । ଏ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ମହାପାତ୍ର ନୀଳମଣି ସାହୁ ଥିଲେ ଅନନ୍ୟ ।

ସ୍ଵାଧୀନତା ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ପ୍ରମୁଖ ଗନ୍ଧ ସ୍ରଷ୍ଟାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମହାପାତ୍ର ସାହୁ ଏକ ପରିଚିତ ସ୍ଵାକ୍ଷର । ନୀଳମଣିଙ୍କ ସମଗ୍ର ଗନ୍ଧ ସ୍ଥାନ କଲେ ମନେ ହୁଏ ବହୁ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଓ ଆଭିମୁଖ୍ୟଧର୍ମୀ ଗନ୍ଧ ରଚନା କରିବାରେ ଓଡ଼ିଆ ଗନ୍ଧସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେ ଥିଲେ ଜଣେ ଯୁଗାନ୍ତକାରୀ ସ୍ରଷ୍ଟା । ଲେଖକୀୟ ଜୀବନରେ ଆଦ୍ୟ କାଳରେ “ପ୍ରେମ ଓ ତ୍ରିଭୁଜ” (୧୯୪୨) ମିଛବାଘ (୧୯୪୪), ଗଞ୍ଜେଇ ଗବେଷଣା (୧୯୪୫) ଭଳି ଗନ୍ଧ ସଙ୍କଳନରେ ଲଘୁହାସ୍ୟ ଧର୍ମୀ (Light humour) ଚେତନା ପରିଚୟ ..... ହୋଇଥିଲେହେଁ ତାହା ସ୍ରଷ୍ଟାଙ୍କ ସମଗ୍ର ଗନ୍ଧର ଏକ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ଆକଳନ ନୁହେଁ । ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ “ଅନ୍ଧ ରାତିର ସୂର୍ଯ୍ୟ” (୧୯୭୧), “ଅନ୍ୟରୂପ ରୂପାନ୍ତର” (୧୯୭୪) ଓ ଅଭିଶପ୍ତ ଗନ୍ଧର୍ବ (୧୯୮୧) ଆଦି ଗନ୍ଧ ସଂକଳନରେ ବହୁ ଉଚ୍ଚମାନର ଗନ୍ଧ ରଚନା କରି ସେ ଓଡ଼ିଆ ଗନ୍ଧ ଜଗତରେ ଅନନ୍ୟ ସାଫଲ୍ୟତା ଲାଭ କରିପାରିଛନ୍ତି । ଶିଶୁ ସାହିତ୍ୟ, ଅନୁବାଦ, ରମ୍ୟ ରଚନା, ଉପନ୍ୟାସ, ଫିଚର ପ୍ରଭୃତି ବହୁ ବିଭାଗରେ ଲେଖନୀ ଚାଳନା କରିଥିଲେ ହେଁ ସେ ମୁଖ୍ୟତଃ ଜଣେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଭାବରେ ହିଁ ସ୍ମରଣୀୟ ହୋଇ ରହିବେ ।

ମିଶ୍ର: ଗାନ୍ଧିଜୀ ମହାପାତ୍ର ନୀଳମଣି ସାହୁ ଏକ ବିଶେଷ ଅଧ୍ୟୟନ

ଲେଖକ ଗନ୍ଧ ରଚନା କରିବାର ଦୀର୍ଘ ପଦଯାତ୍ରା ଭିତରେ ସେ ପ୍ରାୟତଃ ପାଠକର ପ୍ରାଣକୁ ରସ ଚେତନାର ଓ ସ୍ଥୁଳ ବିଶେଷରେ ବୌଦ୍ଧିକ ମାନସକୁ ଆଲୋଡିତ କରିପାରିଛନ୍ତି । ସ୍ରଷ୍ଟାଙ୍କ ସମୟାନୁକ୍ରମିକ ଗନ୍ଧ ସଂକଳନ ଗୁଡିକ ସୁମିତ୍ରାର ହସ (୧୯୭୪), ଅନ୍ଧ ରାତିର ସୂର୍ଯ୍ୟ (୧୯୭୧) ଅନ୍ୟରୂପ ରୂପାନ୍ତର (୧୯୭୪), ପିଙ୍ଗଳା ସେ, ଅନ୍ୟ ଜଣେ (୧୯୩୭), ସେକାଳ ପଖାଳ (୧୯୭୮), ଅଭିଶପ୍ତ ଗନ୍ଧର୍ବ (୧୯୮୧), କେନ୍ଦ୍ର ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ ପୁରସ୍କାର ପ୍ରାପ୍ତ (୧୯୮୩) ପାପ ଓ ମୁକ୍ତି (୧୯୮୬) ଇତ୍ୟାଦି । ଜୀବନର ଅଧ୍ୟାପନା ବ୍ରତ, ଧର୍ମାନୁଷ୍ଠାନ ତଥା ସାହିତ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନ ରୁ ସଂଗୃହୀତ ଅନୁଭୂତି ଓ ଅଭିଜ୍ଞତା ତାଙ୍କ ବିପୁଳ ଗନ୍ଧ ରଚନାର ପୃଷ୍ଠଭୂମି ଅଟେ । ଫକୀରମୋହନୀୟ ଦୀର୍ଘ ଉପକ୍ରମଣିକା ଓ ବର୍ଣ୍ଣନା ବାହୁଲ୍ୟ ତାଙ୍କ ଗନ୍ଧ ମଧ୍ୟରେ ପରି ଦୃଷ୍ଟ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ଏହାକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ବହୁ ଭାବ ଗନ୍ଧାର କଥାବସ୍ତୁ ଓ ଆଭିମୁଖ୍ୟ ଧର୍ମୀ ଗନ୍ଧ ରଚନା କରିବାରେ ନିଜକୁ ନିୟୋଜିତ କରିଛନ୍ତି ଏବଂ ସେଥିରେ ସଫଳତା ମଧ୍ୟ ଲାଭ କରିଛନ୍ତି । ସୁତରାଂ ଜଣେ ନିଷ୍ଠାପର ସୃଜନଶୀଳ ଲେଖକର ଆହ୍ୱର୍ଣ୍ଣ୍ୟ ଓ ଅଭିମାନ ଏପରି ମନ୍ତବ୍ୟ ଭିତରେ ଯେ ପ୍ରକଟିତ, ଏହାକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରିହେବ ନାହିଁ ।

ଭାରତବର୍ଷର ସ୍ଵାଧୀନତା ପ୍ରାପ୍ତି କାଳରେ ଲେଖନୀ ଚାଳନା ଆରମ୍ଭ କରିଥିବା ଯଶସ୍ଵୀ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ସମଗ୍ର ଗନ୍ଧ ଅନୁଶୀଳନ କଲେ ସାଧାରଣ ପାଠକ ତାଙ୍କୁ ମୁଖ୍ୟତଃ ହାସ୍ୟ-ରସଧର୍ମୀ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରିଥାଏ । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ପୂର୍ବରୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ଓ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଚୌଧୁରୀ ହେମକାନ୍ତ ଓ “ତଗର ର” ସମ୍ପାଦକ ଅରୁଣାଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରମୁଖ ଗନ୍ଧ ସ୍ରଷ୍ଟାଗଣ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ହାସ୍ୟରସର ଧାରା ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ ହେଁ ମହାପାତ୍ର ନୀଳମଣି ସେହି କ୍ଷୀଣ ଧାରାଟିକୁ ନିଜ ସୃଷ୍ଟି ବଳୟ ମଧ୍ୟରେ ଯନ୍ତ୍ର ସହିତ ଲାଳନ ପାଳନ କରି ତା ସହିତ ବ୍ୟଙ୍ଗ, ବିଦ୍ରୁପ ଓ ବୌଦ୍ଧିକତାର ଆଛନ୍ଦ କାରୁଣ୍ୟର ଭାବଧର୍ମ ଟିକୁ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ଗନ୍ଧଗୁଡିକର ବାହ୍ୟରୂପ ଲଘୁହାସ୍ୟର ଉର୍ମିଳ ଧାରା ସୃଷ୍ଟି କରୁଥିଲେ ହେଁ ଏହାର ଅନ୍ତଃସ୍ତଳ ବ୍ୟଙ୍ଗ ବିଦ୍ରୁପ ଓ କାରୁଣ୍ୟର ଗାନ୍ଧୀର୍ଯ୍ୟ ନେଇ ପ୍ରକଟିତ । ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ପ୍ରଥମେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ‘ଘୋଡାଡିୟ’ ଗନ୍ଧଟିକୁ ଆଲୋଚନାର ପରିସରଭୁକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ । ଗନ୍ଧ ନାୟକ କ୍ଷୀରୋଦ ଗର୍ବରେ ଫାଟି ପଡୁଥିବା ଜଣେ ଆତ୍ମବିତ୍ତିମାୟୁକ୍ତ ଅହଙ୍କାରି ଚରିତ୍ର । ଶିକ୍ଷା କ୍ଷେତ୍ରରେ

ତିଗ୍ରୀପ୍ରାପ୍ତ ଏହି ଯୁବକ ବୟସରେ ସାମା ଅତିକ୍ରମ କରିଯାଇଥିଲେ ହେଁ କୌଣସି ଠାରେ ଚାକିରୀ ପାଇ ପାରି ନାହାନ୍ତି । ଶେଷରେ ଅହଂମନା ଏହି କ୍ଷୀରୋଦଙ୍କର ଯାତ୍ରା ଦଳରେ ମିଶି ଅଭିନୟ କରିବାର ଆଶା ମଧ୍ୟ ମଉଳି ଯାଏ, ଏବଂ ସେ କୁକୁଡ଼ା ଫାର୍ମ କରି କମ୍ପଳ ଘୋଡ଼ିହୋଇ ଅଣ୍ଡା ଉଷୁମାନ୍ତି । ‘ଘୋଡ଼ା ଡିମ୍’ ଭଳି ଏକ ଅବାସ୍ତବ କଳ୍ପନା ଓ ଯୁବକଙ୍କ ଅଣ୍ଡା ଉଷୁମାଇବା ପାଠକ ପ୍ରାଣରେ ଲଘୁ ହାସ୍ୟ ରସ ସୃଷ୍ଟି କରୁଥିଲେ ହେଁ ଏହାର ଅନ୍ତରାଳରେ ଗଭୀର କାରୁଣ୍ୟବୋଧ ପ୍ରକଟିତ । ଆଜିର ସମାଜରେ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷାପ୍ରାପ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଗଣ କିପରି ଚାକିରି ଟିଏ ନପାଇ ନୈରାଶ୍ୟ, ବ୍ୟଥା ଓ ପରାଜୟର ଗ୍ଳାନିରେ ଅବସାଦଗ୍ରସ୍ତ ତାର ଏକ କରୁଣ ମଳିନ ଚିତ୍ର ଗନ୍ଧଟିରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ।

‘ଦାନ୍ତ ଓ ବେଦାନ୍ତ’ ଗନ୍ଧରେ ପ୍ରକଟିତ ହୋଇଛି ଅତିକ୍ରାନ୍ତ ବୟସରେ ମଣିଷର ଅସହାୟତା ଓ କାରୁଣ୍ୟର ଅନୁଭୂତି । ଗନ୍ଧ ମଧ୍ୟରେ ବାଳମୁକୁନ୍ଦ ବାବୁ କୃତ୍ରିମ ଦାନ୍ତ ଲଗାଇ ଯେପରି ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟକୁ ଭଳି ଯିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି ତାହା ତାଙ୍କର ଜୀବଧର୍ମର ବ୍ୟାକୁଳତାକୁ ବିଦ୍ରୁପ କରିଛି । ରାତିରେ କାଢି ଥୋଇଥିବା ଦାନ୍ତଗୁଡ଼ିକ ମୂଷାମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଅପହୃତ ହୋଇଯିବା ଫଳରେ ବେଦାନ୍ତ ଅବସ୍ଥାରେ ସେ ଅତୀତ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନର ଅନୁଭୂତିମୟ ସମୁଦ୍ର ଭିତରେ ପହଁରୁ ପହଁରୁ କ୍ଳାନ୍ତ ଓ ଅବସନ୍ନ ହୋଇପଡିଛନ୍ତି । ଗନ୍ଧଟି ପାଠକ ପ୍ରାଣର ଲଘୁ ହାସ୍ୟରସର ଉଦ୍ରେକ କରୁଥିଲେହେଁ ଏହାର ଅନ୍ତରାଳରେ ବାଳମୁକୁନ୍ଦବାବୁଙ୍କ ଗଭୀର କାରୁଣ୍ୟବୋଧ ହିଁ ପ୍ରକଟିତ । “ଧନ୍ୟ କହିବା” ଗନ୍ଧରେ ଲେଖକ ଏ ସମାଜର ଦୁର୍ନୀତିଗ୍ରସ୍ତ କିନ୍ତୁ ଭାବ ପଦବାଧାରୀ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ବିଦ୍ରୁପ କରିଛନ୍ତି । ଦଧିବାମନ ବାବୁଙ୍କ ଭଳି ଜଣେ ଆଦର୍ଶ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଚରିତ୍ର ଚିତ୍ରଣ ମାଧ୍ୟମରେ ଏ ସମାଜରେ ଥିବା ଦୋଷ ଦୁର୍ବଳତା ଉପରେ କୁଠାରଘାତ କରିଛନ୍ତି । “କାମଧେନୁ ମାର୍କା ଗୋଖାଦ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗ” ଗନ୍ଧରେ ଖଗେଶ୍ଵର ବାବୁ ଏ ସମାଜରେ ନିଜ ଘରେ ପାଳିତ କାମଧେନୁ ପାଇଁ ଗୋଖାଦ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରିବାକୁ ଯାଇ ଦୁଃଖରେ ଭାଙ୍ଗି ପଡିଛନ୍ତି । ପଶୁ ଡାକ୍ତରଖାନା, ଗୋଶାଳା, ବ୍ୟବସାୟିକ କେନ୍ଦ୍ର ସବୁଠାରେ ଅପମିଶ୍ରିତ ଗୋଖାଦ୍ୟରେ ପ୍ରଦର୍ଶନୀ, ଭାରତବର୍ଷ ଭଳି ଏକ ଐତିହ୍ୟ ସଚେତନ ଦେଶରେ ଦୁର୍ନୀତିର ଚିତ୍ର ଗାନ୍ଧିକଙ୍କୁ ବ୍ୟଥିତ କରିଛି, ଯାହାର ପ୍ରତିକ୍ରିୟାସ୍ଵରୂପ ଏଭଳି ଗନ୍ଧଟିର ସୃଷ୍ଟି ।

ମିଶ୍ର: ଗାନ୍ଧିକ ମହାପାତ୍ର ନାଳମଣି ସାହୁ ଏକ ବିଶେଷ ଅଧ୍ୟୟନ

ଗନ୍ଧରେ ଏ ସମାଜର ନିରାହ କବି ଓ ଶିଳ୍ପୀମାନଙ୍କ ଦୂରବସ୍ଥା ‘ବନଗହନର କାକଳୀ’ରେ ପ୍ରଦତ୍ତ । ହଳଦୀ ବସନ୍ତ ବୁଡ଼ା ମାଙ୍କଡ଼ ଆଦି ପ୍ରାଣୀ ଚିତ୍ରକଳ୍ପଗୁଡ଼ିକୁ ପ୍ରୟୋଗ କରି ଏହି ଭାବଧର୍ମକୁ ପ୍ରକାଶ, କରିବାର ପ୍ରୟାସ କରିଛନ୍ତି । ସେହିପରି ଲେଖକ ଏ ସମାଜରେ ‘ଦେବୋପମ ବ୍ୟକ୍ତି’ ଗନ୍ଧରେ ତହସିଲଦାର, ବି.ଡି.ଓ., ନାରୀନେତ୍ରୀ ଓ ସେକ୍ରେଟାରୀ, ଗୋଟିଏ କଲେଜର କ୍ଷମତାସୀନ ସଭାପତି ଇତ୍ୟାଦିଙ୍କର ସ୍ଵାର୍ଥପର ପ୍ରବୃତ୍ତିନିର୍ମିତ ଗାନ୍ଧିକଙ୍କ କଟାକ୍ଷର ପାତ୍ର ହୋଇଛନ୍ତି । ପୁନଶ୍ଚ ‘ସନ୍ନିପାତସ୍ୟ ଲକ୍ଷଣମ୍’ ଗନ୍ଧରେ ସ୍ଵଳ୍ପ ବେତନ ପ୍ରାପ୍ତ ଅଫିସର, ନିମ୍ନ କର୍ମଚାରୀ ଶଶୀରେଖାଙ୍କ ସନ୍ନିପାତରେ ଅସହାୟ କରୁଣ ଚରିତ୍ର ପ୍ରଦତ୍ତ । ଏ ସନ୍ନିପାତ ଶିଶିରେଖାଙ୍କ ଶାରୀରିକ ରୋଗର ଉପସର୍ଗ ନୁହେଁ । ବରଂ ଏହା ଅର୍ଥନୈତିକ ଅସଙ୍ଗତିମୂଳକ ଏବଂ ଉପରିସ୍ଥ କର୍ମଚାରୀଙ୍କର ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଯୌନଜାଙ୍ଗଲିକ ଲୋଲୁପ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଜନିତ ଚରମ ଅସହାୟତାର ଚିତ୍ର ଅଟେ । ଏହି ଗନ୍ଧରେ ତଥାକଥିତ ସମାଜର ଅମଲାତନ୍ତ୍ର ଓ ପଦସ୍ଥ କର୍ମଚାରୀ ବୋଲାଉଥିବା ମହାନ୍ତି ସାହେବଙ୍କର କାମୁକ ଚରିତ୍ରକୁ ବ୍ୟକ୍ତ କରାଯାଇଛି । ସେହିପରି ‘ନାକ ଲାଗି ନାକେଦମ୍’ ଗନ୍ଧଟି ଲଘୁ ହାସ୍ୟରସଧର୍ମୀ ଗନ୍ଧ ଅଟେ । ପ୍ରାଚୀନ ଧର୍ମ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ନାକର ଭୂମିକା (ବାଙ୍କୁ ନାଳ) ରାମାୟଣରେ ରାବଣର ଭଗିନୀ ସୂର୍ଯ୍ୟଶାର ନାକ ଛେଦନ, ସାଧବ କାହାଣୀର ପୂର୍ବ ପରିଚିତା ତଥ୍ୟୋଇ ଦ୍ଵାରା ହିଁସା ଜର୍ଜରିତ ଭାଉଜମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ନାସିକା ଛେଦନ, ଲୋକ କାହାଣୀରେ ‘ନାକୁଆ କଣ୍ଡରା’ ଉପାଖ୍ୟାନ ଏହି ଗନ୍ଧ ଅଧ୍ୟୟନ କାଳରେ ପାଠକର ଚେତନା ଜଗତକୁ ଆନ୍ଦୋଳିତ କରେ ଏବଂ ପାଠକ ପ୍ରାଣରେ ହାସ୍ୟରସର ଫଲ୍‌ଗୁ ପ୍ରବାହିତ ହୁଏ ।

ପୁନଶ୍ଚ ‘ରାନ୍ତୁ ଅପା ଠାରୁ ପୁଷି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ’, ‘ସୁନନ୍ଦାର ଲୁହ’ ଆଦି ଗନ୍ଧରେ ସମଗ୍ର ନାରୀ ଚରିତ୍ରର ଅସହାୟତା, ‘ସୁମିତ୍ରାର ହସ’ରେ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଓ ଅବସାଦ ମାଧ୍ୟମରେ ଗାନ୍ଧିକ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି ନାରୀ ଜୀବନର ଦୁଃଖର ଧାରା । ‘ରାନ୍ତୁ ଅପା’ ଚରିତ୍ର ମାଧ୍ୟମରେ ଯେପରି ଗନ୍ଧରେ କରୁଣ ଗାତି କବିତାର ଏକ ପ୍ରବାହ ପ୍ରବାହିତ ହେବା ଭଳି ମନେ ହୁଏ । ସେ ପ୍ରବାହ ମଧ୍ୟରେ ଜୀବନର ଅସହାୟତା ଫୁଟି ଉଠେ । ‘ଗୋଟିଏ ତାଏରାର ଇତି କଥା’ ଗନ୍ଧରେ ସାନ୍ତ୍ଵନା ଦେବାଙ୍କ ଅସହାୟତା ଓ କାରୁଣ୍ୟର ଚିତ୍ର ପ୍ରଦତ୍ତ । ଅଭିନେତ୍ରୀ ଚରିତ୍ରକୁ

ନେଇ ଏ ସମାଜର ଲକ୍ଷଣ ସୁନେଲି ଚୌଧୁରୀ ଭଳି ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଖେଳ ଖେଳନ୍ତି । ନାରୀର ଜୀବନ ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଉପଭୋଗ୍ୟର ସାମଗ୍ରୀ ମାତ୍ର । ପ୍ରତିଷ୍ଠାରେ ବିଫଳ ଅନୁଭୂତ୍ୟ ଅଭିନେତ୍ରୀ ଶେଷରେ ଆତ୍ମହତ୍ୟାକୁ ଜୀବନର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପଥ ବୋଲି ଭାବିଛନ୍ତି । ଏହି ଗଛଟିରେ ନାରୀ ଜୀବନର କାରୁଣ୍ୟମୟ ଅନୁଭୂତି ମଧ୍ୟରୁ ଚେତନାର ଉତ୍ତରଣ ଓ ତାର ଏକ ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ବାର୍ତ୍ତା ପ୍ରଦତ୍ତ ।

ମହାପାତ୍ର ନୀଳମଣିଙ୍କ ପ୍ରମୁଖ ଭାରତୀୟ ଗ୍ରାମ୍ୟ ସଂସ୍କୃତିର ଚିତ୍ର :

ଭାରତୀୟ ଗ୍ରାମ୍ୟ ସଂସ୍କୃତିକୁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ସାହୁ ତାଙ୍କ ଗଛ ଗୁଡ଼ିକରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇଛନ୍ତି । ୧୯୮୪ ମସିହାରେ କେନ୍ଦ୍ର ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ ଦ୍ୱାରା ପୁରସ୍କୃତ ‘ଅଭିଶପ୍ତ ଗନ୍ଧର୍ବ’, ୧୯୮୧ ଗଛ ସଂକଳନ ସହିତ ଲେଖକଙ୍କର ଅନ୍ୟ କେତୋଟି ଗଛକୁ ମଧ୍ୟ ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଆଲୋଚନାର ପରିସରଭୁକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ । ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ପ୍ରଥମେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଭାରତ ମାତାଙ୍କ ‘ଗତିଆର, ହୁସିଆର ଭାଇ ହୁସିଆର’, ‘ଉଦ୍ଧବା ମଳିକ ଚରିତ ଗଛଟିକୁ ନିଆଯାଇପାରେ । (ଗଛର ମୁଖ୍ୟ ଚରିତ୍ର ଉଦ୍ଧବା ମଳିକ ନିଶଙ୍ଗ ଜଣେ ନିର୍ଭୀକ ସାହସୀ ଓ ସତ୍ୟନିଷ୍ଠ ପୁରୁଷ ଗ୍ରାମରେ ସବୁ ଲୋକଙ୍କ ପାଖରେ, ମୃତଦାର, ପରିଚିତ ଏବଂ ସମୟ କ୍ରମେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ନିଜକୁ ସାମିଲ କରିଥିଲେ । ସେ ରାମାୟଣ ଅଥଚ, ମହାଭାରତର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଇ ଚମତ୍କାର କାହାଣୀ କହି ପାରୁଥିଲେ । ଭାରତ ସ୍ୱାଧୀନତା ପ୍ରାପ୍ତିର ସାତ ବର୍ଷ ପରେ ତାଙ୍କର ମୃତଦେହ ଗ୍ରାମ୍ୟ ପୁଷ୍କରିଣୀରୁ ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇଥିଲା । ସ୍ୱାଧୀନତା ପ୍ରାପ୍ତିର କିଛି କାଳ ପରେ ଆମ ଦେଶରେ ଅରାଜକତା ଅନୁଭୂତ ହେଲା ପରିସ୍ଥିତି କ୍ରମେ ଜଟିଳ ହୋଇପଡିଲା । ବସ୍ତୁତଃ ଉଦ୍ଧବ ମଳିକଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ଭିତରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ଆମ ଗ୍ରାମ୍ୟ ସଂସ୍କୃତିର ଅବସ୍ଥା ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ କମ୍ ଅବସାଦଗ୍ରସ୍ତ କରିନାହିଁ । ଏହିପରି ଅନେକ ଗଛ ରହିଛି ଯେପରି “ନିହାଲ ମଉସା ଚରିତାମୃତ”, “ହଇରେ ଫୁଲ ଗଛ କାହିଁକି ମଲୁ?”, “ଗୁଣିଆ ଗୁଣାନବ ଅନ୍ଧୁ ପ୍ରହରାଜ”, “ରାମ ଯେ ରହିମ” ଆଦି ଗଛରେ ରହିଛି ଭାରତବର୍ଷରେ ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନ ମଧ୍ୟରେ ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକତାଜନିତ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଓ ତତଜନିତ କରୁଣ ଅବସାଦ । “ମହନି କବିରାଜ”ଙ୍କ ଗଛରେ ଲେଖକ ଇତି

ମିଶ୍ର: ଗାନ୍ଧିଜୀ ମହାପାତ୍ର ନୀଳମଣି ସାହୁ ଏକ ବିଶେଷ ଅଧ୍ୟୟନ

କଥା ଗ୍ରାମୀଣ ପରିବେଶ ମଧ୍ୟରେ ନୀଳକିଶୋର କାଳର ଅନୁଭୂତି ସହିତ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଆଧୁନିକ ଚିକିତ୍ସା ପଦ୍ଧତିର ଭୂଦୟ ଓ ତାର ଅର୍ଥକ୍ଷରି ପ୍ରକୃତି ପ୍ରତି ବିଦ୍ରୁପ କରିଛନ୍ତି । ‘ବୃନ୍ଦାବନର ଶେଷ ଧୂପ’ ସଂକଳନରେ ସ୍ଥାନିତ (୧୯୮୩ “ଜଗନ୍ନାଥ ସ୍ତବ” ବୃନ୍ଦାବନ ଗଛରେ ଲେଖକ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ପୁରୀକୁ ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତର ଏକ ପ୍ରମୁଖ ଗ୍ରାମ ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ତାର ଆରାଧ୍ୟ ଦେବତା ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମହିମା ପ୍ରଖ୍ୟାପନ ଓ ତାର ବିମର୍ଷ ପରିଣତି ସମ୍ପର୍କରେ ସୂଚନା ଦେଇଛନ୍ତି । ଏହିପରି ଭାବରେ ଆହୁରି ଅନେକ ଗଛ ରହିଛି ଯେଉଁଥିରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଭାରତୀୟ ଗ୍ରାମ୍ୟ ସଂସ୍କୃତିର ମହନୀୟ ଚିତ୍ର ଦେଇଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ପ୍ରକାରାନ୍ତରେ ଶବ୍ଦର ସଂସ୍କୃତିର ନୀଳମାଧବ ଏବଂ ଆଜିର ଜଗନ୍ନାଥ ସଂସ୍କୃତି ଉଭୟର ଅବସ୍ଥାକୁ ସେ ସାମ୍ପ୍ରତିକ ଯୁବ ମାନସରେ ପରିଲକ୍ଷିତ କରି କ୍ଷୋଭ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି ।

ମହାପାତ୍ର ନୀଳମଣିଙ୍କ ଗଛରେ ଭାରତୀୟ ସଂସ୍କୃତିର ଆଲେଖ୍ୟ ପ୍ରଦାନ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଅନୁଚିନ୍ତା ଓ ପରମ୍ପରାର ବିଶ୍ଳେଷଣ କରାଯାଇଥିଲେହେଁ ସ୍ରଷ୍ଟାଙ୍କର ଅନେକ ଗଛ ଅଛି ଯେଉଁଥିରେ ଶୁଭ ବିଶ୍ୱାସୀ ଗାନ୍ଧିଜୀ ସାମାଜିକ ସଙ୍କଟ ଓ ଦୁଃସ୍ଥିତିରୁ ପରିତ୍ରାଣ ପାଇଁ ଭାଗ୍ୟ ଓ ଭଗବାନଙ୍କ ପରି ଅତି ମାନସିକ ସତ୍ତା ଓ ଚେତନା ଉପରେ ଗଭୀର ଆସ୍ଥା ପ୍ରକଟ କରିଥିବା ଅନୁଭବ ହୁଏ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ‘ମନମତ ଦୁହଁଲ ଗାଈ’ ଗଛଟିକୁ ଆଲୋଚନାର ପରିସର ଭିତରକୁ ନିଆଯାଇପାରେ । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ବୈଷ୍ଣବ ପଞ୍ଚସଖା ଯୁଗୀୟ ଏକ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ତତ୍ତ୍ୱ ସମ୍ବଳିତ ଭଜନର ଶୀର୍ଷକ ଗଛଟିର ଶୀର୍ଷକ ଭାବରେ ଗୃହୀତ । ଯେଉଁ ଜୀବନ ଅକାଳ ଓ ବିଲୋପ ସୋପାନମୁଖୀ ତାହାକୁ ଏକ ଉତ୍ତରିତ ସୋପାନରେ ପହଞ୍ଚାଇଦେବା ପାଇଁ ଗଛରେ ଲେଖକ ସେମାନଙ୍କର ଆଶିଷ କାମନା କରିଛନ୍ତି । ପୁନଶ୍ଚ ‘କପୋତ ପକ୍ଷୀଗୁରୁ ମୋର’ ଗଛଟି ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀର କବି ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ଭାଗବତରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଯଦୁରାଜ ଓ ସନ୍ୟାସୀ ଅବଧୂତଙ୍କ କପୋତ ପକ୍ଷୀ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଉପରେ ଆଧାରିତ । ସାଂସାରିକ ଜଞ୍ଜାଳରେ ପଡି ମଣିଷ କିପରି ଭଗବାନଙ୍କ ନାମ କାର୍ତ୍ତବୀରୁ ନିବୃତ୍ତ ରହି ହନ୍ତସନ୍ତ ହୁଏ ତାର ଅତି ମାନସିକ ଭାବଧର୍ମୀ ଚିତ୍ର ଏହି ଗଛରେ ପ୍ରଦତ୍ତ । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ଓଡ଼ିଆ ଗଛ ସାହିତ୍ୟରେ ଏକ ଭିନ୍ନ ସ୍ୱାଦର ଗଛ “ପିଙ୍ଗଳା ସେ ଅନ୍ୟ ଜଣେ” । ଜଣେ

ବାରଙ୍ଗନା ଓ ଅନ୍ୟ ଜଣେ ସନ୍ୟାସୀ ଏହିଭଳି ଦୁଇଟି ବିରୋଧାଭାଷୀ ଚରିତ୍ରର ଅବତରଣରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଆମର ପାରମ୍ପରିକ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ପଟ୍ଟଭୂମିକୁ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିବାକୁ ଚାହଁଛନ୍ତି । ପ୍ରକୃତରେ ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ ଭାଗବତର ପିଙ୍ଗଳା ଓ କାମକେଳି ସଦନର ବିନୋଦିନୀ ଏ ଦୁହେଁ ଚରିତ୍ର ଦୃଷ୍ଟିରୁ ତତ୍ପାତ୍ ହେଲେ ବି ଆତ୍ମା ଅନୁଭୂତିରେ ଏକ ଓ ଅଭିନ୍ନ । ଦେବୀଶକ୍ତିର ପ୍ରଭାବରେ ପୁନଃ କାମ ଲୋଭ, କ୍ରୋଧ, ମୋହ ଓ ମଦମାସ୍ତର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରତିନିଧିତ୍ୱ କରୁଥିବା ତିନିଜଣ ଦୁଷ୍ଟଚିତ୍ର ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର କରୁଣ ଚିତ୍ର “ତିନିଜଣ ମେଲିଆଙ୍କ କାହାଣୀ” ଗଛରେ ପ୍ରଦତ୍ତ । “ଗଣାଧିପତୟେ ନମଃ” ଗଛରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ କିଶୋର ବୟସରେ ଅତି ମାନସିକ ଚେତନାର ଅଭ୍ୟୁଦୟ ଓ ତାର ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ବର୍ଣ୍ଣିତ । ଗଛ ନାୟକ କିଶୋର ଦାନବନ୍ଧୁ ମାଙ୍କ ସହିତ ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଯାଇ ଭଗବାନ ଗଣେଶଙ୍କୁ ପୂଜାର୍ଚ୍ଚନା କରିବା ମଧ୍ୟରେ ଏକ ଅପୂର୍ବ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକତା ଅନୁଭବ କରିଛନ୍ତି । ଦାଣ୍ଡରେ ମା ହାତ ଧରି ଚାଲୁଥିବାବେଳେ ଦାନବନ୍ଧୁର ମନେ ହେଉଥାଏ ଗଣେଶ ମହାପ୍ରଭୁ ମଧ୍ୟ ତାର ଅନ୍ୟ ହାତ ଧରି ଖୁସି ମନରେ ଚାଲିଛନ୍ତି ।

‘ମନମାୟା ଦୂର ତୋୟା’ ଗଛଟି ଅତି ମାନସିକ ଚେତନାକୁ ଆଧାର କରି ରଚିତ ଏକ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଉଦାହରଣ । ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରର ମହାତ୍ମ୍ୟ ଓ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଚେତନା ଦ୍ୱାରା ଆକର୍ଷିତ ହୋଇ ଆସିଥିବା ବୃଦ୍ଧାଟି କିଛି ସମୟ ପାଇଁ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଘରେ ଆଶ୍ରୟ ନେଇଛନ୍ତି ଏବଂ ତାଙ୍କ ଅଲକ୍ଷ୍ୟରେ ତାଙ୍କ ମନ ଓ ପ୍ରାଣରେ ଭଗବାନଙ୍କ ଅପାର ମହିମା ସଂଚାରିତ ହୋଇଛି । ଯେଉଁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦାରୁବ୍ରହ୍ମ ହୁଏ, କାକ ଚତୁର୍ଭୁଜ ପାଲଟି ବ୍ରହ୍ମ ହୁଏ, ସେହି କ୍ଷେତ୍ରର ଅଧିଷ୍ଠିତ ଦେବତାଙ୍କ ପାଖରେ ସେ କାୟ ମନୋବାକ୍ୟରେ ନିଜକୁ ସମର୍ପଣ କରିଦେଇଛନ୍ତି । ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଅତି ମାନସିକ ଚେତନାର ଆଭିମୁଖ୍ୟ ସ୍ପଷ୍ଟ ବାରିହୋଇପଡେ । “ଶୁଣନ୍ତୁ ସର୍ବେ ଅମୃତସ୍ୟ ପୁତ୍ରଃ” ଗଛଟି ଉପନିଷଦରେ ଉଦ୍ଧାରିତ ଶୁଣନ୍ତୁ ବିଶ୍ୱେ ଅମୃତସ୍ୟ ପୁତ୍ରଃଭାବ ଧର୍ମ ଉପରେ ଆଧାରିତ । ଗଛରେ କିଶୋର ପ୍ରାଣରେ ଅତିମାନସିକ ଚେତନାର ଉତ୍ତରଣ ଲୌକିକ ଓ ଅଲୌକିକ ପରିଲକ୍ଷିତ । “ହରି ଓଁ ତତ୍ ସତ୍” ଗଛରେ ଦକ୍ଷିଣ ଓଡ଼ିଶାର କୌଣସି ଏକ ଅରଣ୍ୟ ବେଷିତ ଅଞ୍ଚଳରେ ପାହାଡ ଗୁମ୍ଫାରେ ବାସ କରୁଥିବା ଅଲୌକିକ ଶକ୍ତିସମ୍ପନ୍ନ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ବର୍ଣ୍ଣନା ପ୍ରଦତ୍ତ ।

ମିଶ୍ର: ଗାନ୍ଧିଜୀ ମହାପାତ୍ର ନାଳମଣି ସାହୁ ଏକ ବିଶେଷ ଅଧ୍ୟୟନ

ଆମର ଭାରତୀୟ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ପରମ୍ପରାରେ ସନ୍ୟାସୀ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀଙ୍କ ଭୂମିକା ଯେ କେତେ ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ତାହା ଏହି ଗଛରେ ପ୍ରଦତ୍ତ । ଗଛରେ ଲେଖକ କହିବାକୁ ଚାହଁଛନ୍ତି ଯେ ଭଗବାନଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ “ଭଗବାନଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ” ପରେ ଏ ଧରାପୃଷ୍ଠରେ ବିପର୍ଯ୍ୟୟର ସୂତ୍ରପାତ ଘଟିବ । ଏହି ଭଗବାନ ହୋଇପାରନ୍ତି ଆମ ମନରେ ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି ଦୃଢ଼ଭୂତ ଧର୍ମ ବିଶ୍ୱାସ ଯାହାର, ବିଧି-ଆଦି ଅନୁଭୂତି ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ଅବସାଦଗ୍ରସ୍ତ କରିଛି । ପୁନଃ ତାଙ୍କର “ଅନ୍ଧ ରାତିର ସୂର୍ଯ୍ୟ” (୧୯୭୧) ଗଛଟି ଆଧ୍ୟାତ୍ମ୍ୟ ପଣ୍ଡିତ ମାନବବାଦର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଉଦାହରଣ । ଏଥିରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇ ପାଗବିକତାର ତମସାଛନ୍ଦ୍ର ବୃହ୍ୟ ମଧ୍ୟରୁ ଅତି ମାନସିକ ଆଲୋକିତ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଉଦୟନ ଚିତ୍ର ଏବଂ ଯାହା ଖୁବ ବେଶୀ ଆଶା ଓ ବିଶ୍ୱାସର ଆଲୋକମାଳାରେ ଉଦ୍ଭାସିତ “ବିହଙ୍ଗର ଉଚ୍ଚାକାଂକ୍ଷୀ” ଗଛରେ ପୃଥିବୀର କ୍ଷୁଦ୍ର ଜୀବ ବିହଙ୍ଗ ଠାରେ ମହାନ ଆଦର୍ଶର ପ୍ରତିଫଳନ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଛନ୍ତି । ବିହଙ୍ଗଟି କ୍ଷୁଦ୍ର ହେଲେ ମଧ୍ୟ ତାର ପ୍ରାଣରେ ଭରି ରହିଛି ଅପୂରୁତ ଉଦ୍ଭାସ ଓ ଆଦର୍ଶ । ସେହିପରି ଅନ୍ୟ ଏକ ଗଛ ଦାରୁଭୂତ କି ହେଁ ଯେ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଗଛରେ ଭାରତୀୟ ସଂସ୍କୃତି ଓ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଚେତନାର ଦେବତା ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଉଦ୍ଭାସିତ କରି ଗାନ୍ଧିଜୀ ବହୁ ସଂଗତିହୀନ ଘଟଣାର ବର୍ଣ୍ଣନା ସତ୍ତ୍ୱେ ପାଠକ ପ୍ରାଣରେ ଅତି ମାନସିକ ଚେତନାର ଉତ୍ତରଣ ପାଇଁ ପ୍ରୟାସ ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି ।

ମହାପାତ୍ର ନାଳମଣିଙ୍କ ଗଛର ମନସ୍ତାତ୍ତ୍ୱିକ ପ୍ରଭାବ :

ମନୋବିଜ୍ଞାନୀ ସିଗମନ୍ଡ ଫ୍ରୟଡ଼ଙ୍କର ମନ ବିଶ୍ଳେଷଣ ଚତୁର ଅନୁସରଣରେ ମହାପାତ୍ର ନାଳମଣି ମଣିଷର ମାନସିକତାକୁ ତାଙ୍କ ସ୍ୱପ୍ନ କେତେକ ଗଛର ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କ ମୁଖରେ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ବିଶେଷତଃ କିଶୋର, ତାରୁଣ୍ୟ ଓ ପ୍ରବାଣ, ମାନସିକତାକୁ ନେଇ ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟର ଗଛଗୁଡ଼ିକ ସଜାଡିତ । ସୁମିତ୍ରାର ହସ (୧୯୬୧)ରେ ନାରୀ ମାନସିକତାର ଅସହାୟ ବ୍ୟର୍ଥତା ଖୁବ କରୁଣ ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ବାହାରକୁ ହସର ଛିଟା ଥିଲେ ହେଁ ସୁମିତ୍ରାର ଅବଚେତନ ମନର କୋଠରୀ ଯେ କେତେ ଦୁଃଖ ଓ ଆର୍ତ୍ତରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ତାହା ଗଛଟିକୁ ଅନ୍ତରଦୃଷ୍ଟି ଦେଇ ଅଧ୍ୟୟନ କଲେ ସ୍ପଷ୍ଟ ବାରି ହୁଏ । ‘ଚପଳା ରାୟ ଇତିକଥା’ ଗଛରେ ଲେଡି ହେଲଥ ଭିଜିଟର ଚପଳା ଭାଉଜଙ୍କ ଅସହାୟତା ଓ ମାନସିକ ଅବସ୍ଥାର ଚିତ୍ର ପ୍ରଦତ୍ତ ।

ସମାଜରେ ବହୁ ପୁରୁଷଙ୍କର ସାନିଧ୍ୟ ଓ କାମନାର ଶିକାର ହେବା ପରେ ସେ ନିଜକୁ ଉପେକ୍ଷିତ ମନେ କରିଛି । ନାରୀ ଚରିତ୍ରର ଦୁର୍ବଳତା ଓ ସମାଜରେ ତାର କରୁଣ ସ୍ଥିତି ଓ ଅବସାଦ ଗନ୍ଧଟିର ଆଭିମୁଖ୍ୟ ନିରୂପିତ । ସେହିପରି ଜଣେ ବିଧବା ନାରୀ କମଳାର ପ୍ରେମ ଓ ପ୍ରତାରଣାର ଚିତ୍ର ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଛି ‘କମଳିର ପ୍ରେମ’ ଗନ୍ଧରେ ଅବଚେତନ ମନରେ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ଖୁବ୍ ଆବେଗବାସ୍ତୁ ଓ କାରୁଣ୍ୟମଣ୍ଡିତ ହୋଇଛି ତାଙ୍କର ମୃଣାଳିନୀ ଗନ୍ଧରେ । ଅବିବାହିତ ମୃଣାଳିନୀଙ୍କ ସ୍ମୃତିଚିତ୍ର ଏକ ପ୍ଲାଗବ୍ୟାକ ଶୈଳୀରେ ଗନ୍ଧନାୟକ ହର୍ଷବର୍ଦ୍ଧନଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି । ପୁଣି ତାଙ୍କର ମୃଣାଳିନୀଙ୍କ ଲିବିତୋଧର୍ମୀ ଅବଚେତନ ମନର ସ୍ବରୂପ ଉଦ୍‌ଘାଟିତ ହୋଇଛି ଯେତେବେଳେ ସେ ନିଜ ଘରେ ଆଶ୍ରୟ ନେଇଥିବା କଲେଜ ଛାତ୍ରଟିର ଅକାଳ ମୃତ୍ୟୁରେ ତାର ଫୋଟୋଗ୍ରାଫିକୁ ଧରି ବିଳାପ କରିଛନ୍ତି । ମୃଣାଳିନୀଙ୍କ ଅତୀତ ବେଦନା ସ୍ବର ଇତିହାସର ଗୁପ୍ତ ଚେତନା ଓ ମାନସିକ ଅବସାଦର ଚିତ୍ର ଗନ୍ଧଟିର ଆତ୍ମିକ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଭାବରେ ନିରୂପିତ ହୋଇଛି । ସେହିପରି ଜନୈକା ସୁନ୍ଦରୀ ଗନ୍ଧରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଛି ନାରୀର ଅବଚେତନ ମନର ଈର୍ଷା, ହତାଶାବୋଧ ଓ ଅସହାୟତାର ମିଶ୍ର ରୂପ । ସେହିପରି “ସହଜିଆ” ଗନ୍ଧରେ ତାଙ୍କର ସନାତନଙ୍କ ମାନସିକ ଅବସାଦର ଚିତ୍ର ପ୍ରଦତ୍ତ । ପ୍ରଥମ ପନ୍ଦର ମୃତ୍ୟୁପରେ ସେ ଦ୍ବିତୀୟା ପତ୍ନୀ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି ଅଥଚ ସେ ପ୍ରଥମ ପନ୍ଦର ସ୍ମୃତିରୁ ମୁକ୍ତ ନୁହନ୍ତି । ସନାତନଙ୍କ ଏହି ଚରିତ୍ରର ଏହାହିଁ ହେଉଛି ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଓ ଚରମ ବିଫଳତା । ‘ଅସ୍ତ ସୂର୍ଯ୍ୟର ରଙ୍ଗ’ ଗନ୍ଧରେ ତଙ୍କର ମନୋରମାଙ୍କ ଅବଚେତନ ମନର ଅସହାୟତା ଓ ଆଲୋକିତ ଚିତ୍ର ପ୍ରଦତ୍ତ । ‘ଧରିତ୍ରୀର ସ୍ବପ୍ନ’ ଗନ୍ଧରେ ଧରିତ୍ରୀଦେବୀଙ୍କ ଅବଚେତନ ମନର ଅନ୍ଧାରୀ ଗୁମ୍ଫାରେ ଅବରୁଦ୍ଧ ଥିବା ଭାବରାଜ୍ୟର ‘ସ୍ବପ୍ନ ଉତ୍ତୋଳନ ଚିତ୍ର ପ୍ରଦତ୍ତ’ ଧରିତ୍ରୀର ସ୍ବପ୍ନ ଭିତରେ ବୁଡି ରହିଛି ତାର ଅତୀତ ଜୀବନର କରୁଣ ଅସହାୟତା ଓ ମୋହ ଭଙ୍ଗର ଭାବରୂପ । “ଶବଯାତ୍ରାର ଶେଷ ଦୃଶ୍ୟ” ଗନ୍ଧଟି ମଧ୍ୟ ମନସ୍ତାତ୍ତ୍ବିକ ଚିତ୍ର ପ୍ରଦାନରେ ଏକ ସାର୍ଥକ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଅଟେ ।

ଗାନ୍ଧିକଙ୍କ ଗନ୍ଧରେ ସ୍ଥିତିବାଦୀ ଚେତନା ଓ ନିସଙ୍ଗତା ବୋଧ:

ଦ୍ବିତୀୟ ବିଶ୍ବଯୁଦ୍ଧର ସଙ୍କଟର ପରିବେଶ ଓ ଭାରତବର୍ଷରେ ସ୍ବାଧୀନତାର ସ୍ବପ୍ନଭଙ୍ଗ ମଧ୍ୟରୁ ଯେଉଁ ପ୍ରୟୋଗବାଦୀ ଭାବଧାରାଟି

ମିଶ୍ର: ଗାନ୍ଧିକ ମହାପାତ୍ର ନାଳମଣି ସାହୁ ଏକ ବିଶେଷ ଅଧ୍ୟୟନ

ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରକୁ ପ୍ରଭାବିତ କଲା ତାହାକୁ ସ୍ଥିତିବାଦୀ ଚେତନା ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇପାରେ । ବିଶ୍ବଯୁଦ୍ଧର ବିତାଣିକା ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶଗୁଡିକରେ ସଙ୍ଗଠିତ ହୋଇ ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାର କରିଥିବାବେଳେ ଭାରତ ତଥା ପ୍ରାଚ୍ୟ ଦେଶଗୁଡିକରେ ଏହାର ପରୋକ୍ଷ ପ୍ରଭାବ ମଧ୍ୟ ଅନୁଭୂତ ହୋଇଛି । ତେଣୁ ମଣିଷର ସ୍ଥିତି ସମ୍ପର୍କିତ ଏହି ଅସ୍ଥିତ୍ବବାଦୀ ଚେତନାଟି ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରଥମେ ଅନୁଭୂତ ହୋଇଛି ଏବଂ ଏହା କ୍ରମଶଃ ପ୍ରାଚ୍ୟ ସାହିତ୍ୟକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିପାରିଛି । ବିଶ୍ବଯୁଦ୍ଧକୁ ଏହାର ପ୍ରମୁଖ କାରଣ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଥିଲେ ହେଁ ଆଉ କେତେକ ଆନୁଷଙ୍ଗିକ ପ୍ରସଙ୍ଗକୁ ମଧ୍ୟ ଭାରତୀୟ ସାହିତ୍ୟରେ ଅନୁଭବ କରାଯାଇଥାଏ । ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ଭାରତବର୍ଷରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ପରିକଳ୍ପିତ ରାମରାଜ୍ୟର ସ୍ବପ୍ନଭଙ୍ଗ, କେତେକ ମୁଷିମେୟ କ୍ଷମତାସାଧନ ନେତୃବର୍ଗଙ୍କ ପାଖରେ କ୍ଷମତା ଠୁଳ ଏବଂ ପଥଭ୍ରଷ୍ଟ ଯୁବଗୋଷ୍ଠୀଙ୍କ ଅସାମାଜିକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲିପ୍ତ ରହିବା ସହରୀ ଜୀବନର କୋଳାହଳ ମଧ୍ୟରେ ନିର୍ଜନପଲ୍ଲୀର ସାଂସ୍କୃତିକ ମୂଲ୍ୟବୋଧର କ୍ରମ ଅବକ୍ଷୟ, ବିଷାଦବୋଧ, ହୃଦୟ ଓ ଆବେଗ ପରିବର୍ତ୍ତନ, ଜୀବନର କରୁଣ ଦୁର୍ଗତି, ମାନସିକ ଜଟିଳତା ବିଜ୍ଞାନର କଳା କୌଶଳ ସହିତ ଜୀବନର ଜଟିଳ ଅନୁଭୂତି ଓ ତନ୍ତନିତ ଅସହାୟତାବୋଧ ପ୍ରମୁଖ କାରଣଗୁଡିକ ମଧ୍ୟ ଏହି ଚେତନାର ମୁଖ୍ୟ ସ୍ରୋତ ଭାବରେ ଗୃହୀତ ହୋଇପାରିବ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜଗତରେ କିଆରକେଗାର୍ଡଙ୍କ ଦ୍ବାରା ଏହି ଚେତନାଟି ସ୍ବାକୃତି ହୋଇଥିବା ବେଳେ ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଜାଁ ପଲ ସାର୍ତ୍ତେ, ଆଲବର୍ଟ କାମ୍ୟୁ ପ୍ରମୁଖ ସ୍ରଷ୍ଟା ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହି ପ୍ରୟୋଗ ଓ ପରୀକ୍ଷା କରିଛନ୍ତି । ବସ୍ତୁତଃ ଏପରି ଏକ ମହାନଧର୍ମୀ ଅସ୍ଥିତ୍ବବାଦୀ ପ୍ରୟୋଗକୁ ମହାପାତ୍ର ନାଳମଣିଙ୍କ କେତୋଟି ଗନ୍ଧରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇପାରିବ । ପ୍ରସଙ୍ଗକ୍ରମେ ଗାନ୍ଧିକଙ୍କ କୁମାରୀ ଲଳିତା ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ବିଚାର କରାଯାଇପାରେ । ଗନ୍ଧ ଅଧ୍ୟୟନ କାଳରେ ମନେ ହୁଏ କୁମାରୀ ଲଳିତା ମିଶ୍ର ଯୁଦ୍ଧ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମାଜର ସ୍ଥିତିଶୀଳ ଚରିତ୍ରଟିଏ, ଯିଏ କି ସାଧନା ଓ ସଂଗ୍ରାମ ଭିତରେ ସଦା ଉପାଡିତା । ସମାଜର ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଂଗ୍ରାମପିଣ୍ଡ ସ୍ଥିତିଶୀଳ ଚରିତ୍ର ଭିତରେ ଯେଉଁ କାରୁଣ୍ୟ ଓ ନିସଙ୍ଗତା ଅନୁଭୂତ ହୁଏ ତାର ଏକ ପ୍ରତିରୂପ ଲଳିତା ମିଶ୍ର । ସେହିପରି ଅସ୍ତ ସୂର୍ଯ୍ୟର ରଙ୍ଗ ଗନ୍ଧରେ ତାଙ୍କର ମନୋରମାଙ୍କ ଜୀବନ ଅପରାହ୍ନର କରୁଣ ଚିତ୍ର ପ୍ରଦତ୍ତ ହେବା ସଂଗେ ସଂଗେ ତାଙ୍କ ନିଃସଙ୍ଗ ବିଷାଦବୋଧଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବର ଅସ୍ଥିତ୍ବବାଦୀ ଆଭିମୁଖ୍ୟଙ୍କ

ବେଶ ପ୍ରତିପନ୍ନ ହୋଇପାରିଛି । ସେହିପରି ଗଛରେ ନାୟକ ନିଜକୁ ଖୁବ୍ ନିସଙ୍ଗ ଓ ଅସହାୟବୋଧ ମନେ କରିଛି ଯାତ୍ରା ସଙ୍ଗୀତ ଗଛରେ । ଗଛଟିରେ ଗାନ୍ଧିକ ଆଧୁନିକ ମଣିଷର ଅସ୍ତିତ୍ବବାଦୀ ଚେତନାର ଏକ ବାସ୍ତବ ଅନୁଭୂତିକୁ ଉପସ୍ଥାପନା କରିବାର ପ୍ରୟାସ କରିଛନ୍ତି ।

ପ୍ରାଚୀନ ଲୋକ କାହାଣୀର ପ୍ରଭାବ

ମହାପାତ୍ର ନୀଳମଣିଙ୍କ କେତେକ ଗଛ ଲୋକ କାହାଣୀ ଆଶ୍ରିତ । ଲୋକ କାହାଣୀ (folk-tale) ରେ ଆଧୁନିକ ମଣିଷର ଭାବଚେତନାକୁ ପ୍ରକାଶ କରିବାରେ ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଗଛଗୁଡ଼ିକ ସତତ ଚେଷ୍ଟିତ । ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଗାନ୍ଧିକଙ୍କ ‘ଗୋଟିଏ ମର୍କଟର ଆତ୍ମକାହାଣୀ’, ‘ଭୂତକୋଠି’, ‘ନିଳକୁଣ୍ଡ ଓ ନୀଳବର୍ଣ୍ଣ ଶୁଗାଳ ଉପାଖ୍ୟାନ’, ‘ଗତଥର ମୁଁ ମଲାପରେ’ ଇତ୍ୟାଦି ଅନେକ ଗଛ ରଚିତ । ପ୍ରାଚୀନ ଲୋକ କାହାଣୀର Fantasy କୁ ନେଇ ‘ସୌଭାଗ୍ୟର ଉଦୟାସ୍ତ ରହସ୍ୟ’ ଗଛଟି ରଚିତ । ‘ଚାରି ଡାହାଣୀ ଓ ବୋହୂଟିଏ’ ଗଛରେ ଯେଉଁ ଭ୍ରାନ୍ତିକର ଡାହାଣୀର ସଙ୍କେତ ଦେଇଛନ୍ତି ତାହା ‘ଆମ ପଲ୍ଲୀ ଅଞ୍ଚଳରେ ଭୂତ’ ଗଛରେ ଡାହାଣୀ ମାନଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣନା ସହିତ ସମତୁଲ୍ୟ ।

ଉପସଂହାର

ଗାନ୍ଧିକଙ୍କର ଭାଷା ଓ ଶୈଳୀ ଉପସ୍ଥାପନା ଭଙ୍ଗୀରେ ମଧ୍ୟ ଚମତ୍କାରିତା ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇଛି । ଲଘୁ ହାସ୍ୟରସଧର୍ମୀ ବ୍ୟଙ୍ଗାତ୍ମକ ଭାଷା ଓ ଶୈଳୀ, ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ଦୀର୍ଘ ଉପକ୍ରମଣିକା, କାବ୍ୟିକ ଚିତ୍ରକଳ୍ପ ଧର୍ମୀ ଶୈଳୀ ପ୍ରାଚୀନ ରୁଦ୍ର ସୁଧାନିଧି ଭାଷା ଓ ଶୈଳୀଗ୍ରାମ୍ୟ ଭାଷା ଓ ଶୈଳୀ ତଥା ଆତ୍ମକଥନ ରୀତି, ପତ୍ରଲିଖନ ଶୈଳୀ ଇତ୍ୟାଦି

ମିଶ୍ର: ଗାନ୍ଧିକ ମହାପାତ୍ର ନୀଳମଣି ସାହୁ ଏକ ବିଶେଷ ଅଧ୍ୟୟନ ମାଧ୍ୟମରେ ଗଛଗୁଡ଼ିକ ଚମତ୍କାରିତା ଲାଭ କରିପାରିଛି ।

ସର୍ବୋପରି ଏତିକି କୁହାଯାଇପାରେ ଯେ ଗାନ୍ଧିକ ମହାପାତ୍ର ନୀଳମଣି ସାହୁ ସ୍ବାଧୀନତା ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟର ଗଛ ଯୁଗରେ ନିଜର ଲେଖନୀ ମାଧ୍ୟମରେ ଏକ ନୂତନ ଯୁଗର ସୃଷ୍ଟି କରିଯାଇଛନ୍ତି ।

ସହାୟକ ଗ୍ରନ୍ଥସୂଚୀ :

୧. ବାଣୀପାଣିଙ୍କ ଗଛରେ ରାଜନୈତିକ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ - ସାମଲ ଇନ୍ଦୁପ୍ରଭା
୨. ଖେଳ ଚାଲିଛି - ମହାନ୍ତି ବୀଣାପାଣି
୩. ଲୋକପ୍ରିୟ ପ୍ରତିଭାବାନ୍ କଥାକାର ମହାପାତ୍ର ନୀଳମଣି - ପରିଡ଼ା ପ୍ରକାଶ କୁମାର
୪. ସ୍ବାଧୀନତା ପରବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରମୁଖ ଗଛ ସ୍ରଷ୍ଟା - ଖୁଣ୍ଟିଆ ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ

